

„Az vagyok, kit kifújss minden lélegzetteddel!”
(Paul Valéry: Le jeune Parque)

Rügyek: lenyesve

Ma fogtam magam, és felállítottam egy palánkot. Hiába lakunk a város tetején, magasan a Hangyák Völgye fölött, bamba fejek, szájalók, pofák mindig vannak. Úristen, hogy én mennyire gyűlölöm az embereket! Sss! Hess te! Legalább itt, nálunk, a leválasztott tetőkertben lecsíptem a virágokat, lenyesstem a bimbókat, valamit csak kell csinálnom, mégsem lehet, hogy megy minden tovább, mintha mi sem történt volna. Harsog a kert a levelektől, semmi sem állíthatja meg az ágak zsendülését. Hajtások és sarkak, ahová csak nézel. (És a legsötétebb zugban, meglapulva és érintetlenül, ott az égerfa. Szürke facsemete, mely annak idején potyautasként érkezhettek a régi földdel együtt. Mostanra már épp akkora, mint egy gyerek.)

Palánkok, rácsok, ollók. Mások árkokat ásnak, záratokat szerelnek fel, felszednek minden hidat. Városokat perzselnek fel. De igazából egyre megy. Próbálnánk helyrehozni valamit, amikor már késő. Helyrehozni, mert már késő. Korlátozni, behatárolni, ellenőrizni: a tehetetlenség kisterce.

Minden nappal messzebb sodródunk tőle, minden egyes lépéssel tőle kerülünk távolabb. Tovább élni, ez azt jelenti: *té*-továbbban élni. Eltökéljük, hogy tapodtat se mozdulunk, de a napok nem törődnek velünk. Egyik nap jön a másik után, magukkal vonszolnak, és ahová elvezetnek, megtévesztésig a régi. S mégis minden más. Lehet, hogy a távollétünkben valaki szándékosan mindent elmozdított a helyéről? Mindennek nekimegyünk, folyton megtorpanunk, mert ha agyonütnek, se tudnánk megmondani, hová kerültünk.

Két idegen lakása, a miénk. Van gyerekük? Akkora a csönd, hogy ezt nemigen hallani. Óvatosan tapogatjuk ki az utat. Szimatolunk, hátha megérezzük a szobákban a fehér mosás tisztaságát, a délutáni alvás leheletpuha nyugalalmát. Boldogság az, amit csak akkor nevez így az ember, amikor már elveszítette. Pamut-nesztelenség, szűrt nappali fény.

Csőnd van, az ám, de az álnok fajtából. Bármelyik szekrényből, bármelyik zugból megrohanhat a pánik. Minden ponton a kétségbeesés leselkedik ránk. Résen vagyunk, igyekezünk nem odanézni. A ruhácskákra a szennyeskosárban. De a bölcsőre, a tejfoltos piros takaróra, a pilótasapkára semmi esetre sem. Nem! Csak nem odanézni!! A legalattomosabb veszedelem álcázza magát így, épp a legkedvesebb apró holmikkal.

Fel kell vértelnünk magunkat, mert így túlságosan sebezhetőek vagyunk. Akit már egy gyereksapka láttán is elfog az ijedség, az tényleg csak árnyéka magának.

Folyton olyan érzés kerülget, hogy az egész nincs rendjén, hogy máshogy kéne elrendezni a dolgokat. A fenébe, ki nyeste le a bimbókat? Éppen virágozni kezdett a kert. Jó, tudom, tudom (nem úgy mennek a dolgok, mint menniük kéne).

Nagyon oda kell figyelniük, mit csinálnak, mert hibák történtek, merőben rossz irányt vettek a dolgok. És közben po-

tyautasként befészkelve magát gondolataimba a csalóka remény, hogy lesz valami megoldás. Csak újra szisztematikusan végig kell vennünk mindent. Ha valami elkallódott, ez azt jelenti, hogy nem tudjuk, hová raktuk le. Vagyis tűvé kell tenni érte mindent, ott is, ahol azt gondoljuk, úgyse lehet. Főleg ott. És ha megtaláltuk, azonnal elrakni, biztos helyre, máskülönben rendszeren megkeveredünk. Ha a dolgoknak nincs állandó helyük, az a vég kezdete. Mire észbe kapnánk, az állatkás rugdalózóba máris belebújt az undok szomorúság, és szántszándékkal a legkisebb zoknikat hagyja szanaszét.

Két álom

Egy kétmotoros gépen ültél Texel felett, és az ejtőernyős ugrást nézted. (Én nem szálltam fel veletek, mert félek a repüléstől.) Feltűnt neked, milyen zöld odalenn a mélyben a hegyektől szabadalt sziget. Egyszer csak egy hatalmas utasszállító gép tűnt fel előttetek a semmiből, egy olyan társaság sötétkéék *airbusa*, melyről soha nem is hallottál. Az irdatlan monstrum láthatólag letért a kijelölt pályáról. Próbálta elkerülni az ütközést, de a hirtelen manővertől egyensúlyát veszítette, ráadásul egyik szárnyával egy belső tó vizébe merült, majd egy hegybe (dűnébe?) fúródott.

Magadon kívül voltál az ijedségtől, még sohasem láttál ehhez hasonló szörnyűséget. Attól féltél, hogy a ti hibátokból történt; hogy a nagy gép légifolyosójában repültetek. A pilóta azonban biztosított róla, kizárt dolog, tekintve hogy az ilyen utasszállítók számára egyáltalán nem engedélyezett itt a repülés.

A sajtótájékoztatón úgy tettek, mintha igazából semmi különös nem történt volna. Mindenki roppant előkelően, szörnyen leereszkedő módon kezdett viselkedni. Az ügyben teljes hírzárlatot rendeltek el. A helyszín egy régi villa volt, régiségek, jellemzően apáról fiúra öröklődő családi vagyontárgyak mindenhol. A köztük járkáló hölgyek igencsak fenn hordták az orrukat, úgy tettek, mintha fenemód tájékozottak volnának (pedig hát nem is ültek rajta a gépen).

Ettől egészen begurultál. Elkezdte üvöltözni és toporzékolni. Hogy lehet, hogy nekik joguk van megtudni a híreket, neked pedig nem? Miközben mégiscsak te lennél az, vagy nem, aki a saját szemével látta az egészet!? Elbicsakló hangon magyaráztad a sok buta libának, hogyan is történt. Ugyanis te voltál a szemtanúja, nem pedig ők. Kiadtad a dühödöt, megkönnyebbültél. Végre elmondhattad. Sikerült annyira felhúznod magad, hogy felébredtél.

Miközben a szobában álltam, és épp az Irodalmi Alapítvány egyik munkatársnőjével beszéltem telefonon, az ablakon keresztül láttam, hogy egy vitorlázógép készül leszállni a tetőteraszunkon. Oldalvást elsiklott a palánk magasságában, és most úgyszólván egyhelyben lebegett a levegőben, egyenesen belenézhettem a pilóta arcába, aki pimaszul és öntelten viszonozta a pillantásomat.

A vonal másik végén az illetőnek kapcsolnia kellett volna maga helyett a megfelelő embert, de sehogyan sem akart sikerülni.

P. F. Thomése **Árnykislány** (részletek)

De ha már így alakult, neki, tehát *nem* a megfelelő személynek meséltem el, milyen furcsa, hogy minden előzetes bejelentés nélkül épp a teraszomon landol egy vitorlázógép.

„Az egész nem nagyobb kétszer két méternél” — kürtöltem világgá, mint egy önjelölt rádiótudósító. „Ennek ellenére — tettem még hozzá a csodálat hangján —, egyetlen ágban sem tett kárt.”

Időközben a pilóta már le is telepedett az asztalunkhoz, oda kellett húznom egy széket magamnak. Különösen hatott anakronisztikus kinézetével, utoljára az első világháborúban használatos vértés egyenruhájában, homlokára tolt repülő szemüvegével és fülvédős bőrsapkájában. Mivel azonban ő maga csöppet sem volt avított, sőt nagyon is mainak tűnt, nem tartottam kizártnak, hogy még kipróbálja rajtad a sármját. Igyekeztem egy arcrezduléssel sem elárulni, mennyire nincs kedvemre a hívatlan vendég jelenléte, nehogy féltékenynek tűnjek.

Akkor eszembe jutott, hogy még mindig a vonalban van az Irodalmi Alapítvány, és sietve felálltam az asztaltól. Gondoltam, ironikus hangnemben elmagyarázom a nőnek (akit ismernem kellett, de a neve sehogy sem akart az eszembe jutni), milyen bonyolulttá vált időközben az itthoni helyzet, a túlóldalról azonban már csak egy otthagyt íróasztalon felejtett telefon konzervcsendje búgott.

Nem szerettem volna, ha a pilóta rájön, hogy leráztak, ezért hanyagnak szánt mozdulattal visszajöttem a kagylót. Csakhogy elkövettem azt a hibát, hogy egy árva szót se szóltam búcsúzóul, és így keresztüllátott rajtam.

Papírnál fehérebb

A nyelvnek egy jó szava nincs hozzám, semmi kedve megértenie engem, esze ágában sincs engedelmeskednie nekem. Fecskeként szédelegnek a levegőben a még halhatatlan szavak. A jelentések sovány kenyerével nem csalogathatjuk magunkhoz őket, nem hagyják magukat denevérként istállóajtókra szegezni. Magasan a járt utak felett röpködnek, ahol a levegő lehetnél ritkább, a világ papírnál fehérebb.

(Fordította: Balogh Tamás)

Árnyapa

(a fordító utószava)

Thomése váratlanul elvesztette néhány hetes kislányát — ez a rettenetes veszteség íratta vele az *Árnykislány* fejezeteit. A könyvet lehet a gyász munka dokumentumaként is olvasni. Ráismerhetünk a gyászoló érzéseire: az első sokkra, az önvádra és mások hibáztatására, a halottal való azonosulás mozzanataira, az elszakadás és az átdolgozás szakaszára, s végül — talán — az adaptációéra is, amikor a megfosztott személy, megőrizve elvesztett szerette emlékét, már újra képes (és mer) örülni az élet szépségének. Az *Árnykislány*ban azonban nem kronologikus rendben követik egymást az események: a gyerekvárás időszakának emlékei, a születés képei, a váratlanul felsejlő végzettel való viaskodás, a halál folyamatának leírása és a gyász megélésének szakaszai. És mintha a könyvben halottját sirató — egyúttal magát is gyászoló — személy érzelmi-indulati reakciói sem rajzolnák ki egy gyász munka szokásos ívét. A csecsemőhalállal kapcsolatban nem nagyon létezik megnyugtató kollektív halhatatlansági fantázia,

mindenkinek magának kell — vigyázva — kitöltenie a nemlét képzeletbeli tereit. A gyermek létezésének alig van „kézzelfogható” bizonyítéka, de az a kevés annál fontosabbá válik — az *Árnykislány* például tele van azzal kapcsolatos emlékképekkel és metaforákkal, hogy a szülők karjukban tarthatták gyerekeiket. A gyászban így keveredik a halottal kapcsolatos emlékek bensővé tételének folyamata, és a „vele” kapcsolatos fantáziák felidézése. A gyász munka itt inkább vágyódás valakire, álmodozás valakiről, aki lehetett volna; sőt: „Igen, az egykori álmok, mert ez is egy lehetőség. Hogyan volt, és majdnem hogyan lett. Hogyan lehetett volna, hogyan lett volna jobb lennie, és hogyan kellett volna lennie. És ha behunyjuk a szemünket: hogyan lesz.” Ez utóbbi lehetőség, a Titok azonban nem csak a misztikus reménnyel, „a szemek lehunyásával” asszociálódik. Minél távolabb kerülnek a szülők a veszteségtől, annál kevesebb „bizonyíték” marad kislányuk halálára, és így arra is, hogy kis élete már „meglett volna”: mintha csak kilestek volna valamit, amit nem lett volna szabad, és ezért — ezért *is* — kellene bűnhődniük.

Az *Árnykislány* beszélőjének meditációjában az emlékezés és az álmodozás furcsa, meg-megzökkenő dallamát a túlélés, az elvesztés, a megtartani nem tudás szegényének szólama kíséri, és néha, nagyon halkán, ott hallani a megtalálás — vagy inkább birtokba vétel? — örömeinek hangjait is.

A könyvbéli beszélő és az írásban felmutatott sokféle hasonmása árnyalak: legszívesebben láthatatlanná válna, csak árnyéka önmagának, nem találja magát és mások sem ismernek rá, „álruhában” tér haza, ahol minden ugyanaz, és mégis más. Ő az árnyapa, aki nem tudta megmenteni, az élet számára megtartani a szeretteit. A beszélő elmeséli, meghalt apja addig létezett, amíg még képes volt az ő szemével látni: „Egy alkalommal azonban nem figyeltem, és elvesztettem őt. Ahogy azon kapjuk magunkat, hogy egy fal vagy a mennyezet repedéseiben már nem tudjuk kivenni a korábban ott látott mintát, úgy vesztettem el egy napon az apám tekintetét, és utána már hiába kerestem a szememmel.” A másikat megtartani emberfeletten nehéz, de nem reménytelen, hiszen az mintha csak az akaráson, az odaadáson múlna.

Az árnyapa a lányát se tudta-tudja megmenteni. A könyvben néhányszor egész konkrétan meg is fogalmazódik, hogy amikor a kislánya meghalt, „nem volt ott”, ahogy közelgett halálának perce, működésbe léptek a hátrító mechanizmusok. „Csak akkor történhetett, amikor nem voltam ott”, olvashatjuk; és a szövegből felsejlik az önvád is. A gyász munkára jellemző gyermeki babonával, felcserélve okot és okozatot, nem egy mondatával azt sugallja a férfi: azért nem tudta megmenteni, mert nem volt ott. Ilyenkor mintha (megint csak) csak annak a lehetőségét keresné, abba a reménybe kapaszkodna öntudatlanul is, hogy határtalan odaadással valamiként mégis visszahozhatná szerettét a halálból. A lány megmentése viszont már nem a másik szemével látásra irányuló heroikus próbálkozáshoz kapcsolódik a könyvben, hanem Orfeusz történetéhez — aki dalával meglágyította az istenek szívét. Kihozhatta feleségét a holtak birodalmából, azzal

a feltétellel, hogy a szeretett lény mögöttesen meggy majd, és amíg nem érnek fel, nem nézhet vissza rá. Orfeusz azonban visszanéz, és kedvese semmivé foszlik. Eszerint nem a nézni, hanem a „nem odanézni” parancsa lenne a megtartás feltétele. Ami lehetetlen: nem lehet úgy *nem* odanézni, hogy ne néznénk egy kicsit is oda — hogy ne tudnánk, mire, miért nem nézünk oda.

A visszanézés motívuma Thomése könyvében egyszerre asszociálódik az emlékezéssel és a költészettel való megtartás álságos, egyedül éltető reményével.

Az emlékezéssel, hiszen addig ismételtetjük múltunk személyét, amíg el nem tüntetjük, végül már nem tudjuk, milyen volt, felszámoljuk valóságos alakját. De a visszanézés képzelettel a költészettel is összekapcsolódik: noha lelkünk mélyén tudjuk, hogy kedves halottunk már nincs sehol, egészen addig, amíg úgy képzelhetjük, hogy mégis lehet, addig mintha lenne is.

A gyászolóknak gondolatban mindig a szeretett lényénél kell lennie — tudva, hogy ezért még nem fog teljesülni a vágya, e nélkül azonban biztosan nem. Ahogy a könyvben idézett „harmadik hang” szólal meg a zongorán, ahogy — amikor már nem hallani külön a kezek játékát — megmagyarázhatatlanul egy új dallam merülhet fel a hangokból: „Mindkét kéz játsza, és egyik sem.” Persze itt mintha már nem a költészet életet megtartó, életre támasztó erejében, hanem csak az írás költészetet megtartó erejében lehetne-kellene bízni a könyvbéli beszélőnek. „Csakhogy írnom kell, hogy hallhassam, külön nincs sehol.”

S végül tud a könyv a szavakon túli reményről is. A mítosz szerint Orfeusz végül csillagok képében mégis megpillanthatja halott kedvesét. Erre a lehetőségre, a reményen túli reményre is utal Thomése könyve. A könyvbéli „augurok” — a kislányt boncoló orvosok — azt javasolják a szülőknek, hogy „ezentúl a csillagokban bízunk”.

Kevés könyvet ismerek, melyet ennyire áthatna a személyesség keresésének a heve, a tudás által így-úgy feltérképezett világ készen kapottságát, a mindig mássá válni akarásként fel-fogott haladást elutasító indulat. E lázadó attitűd nélkül az *Árnykislány* érzéseim szerint nem nagyon lehetett volna több egy, a világból lemondóan kivonuló, ebben a gesztusban kiteljesedni remélő széplélek vallomásainál (egyébként hasonló ellenméreg a könyvben szabadjára engedett nyelvi fantázia is). Sok írás szól a halálról és próbál átsegíteni a gyáson, elgondolkodtató, meg-rázó vagy szép példákkal. Mégis, ezek gyakran elbeszélnek a tapasztalat igazsága mellett, mivel amire utalnak, azt éppen hogy nem birtokolhatjuk, mert az emésztő nyitottság, mindannak a kétségbe vonása, amit korábban tudtunk. Azt mindenképp sikerül felidéznie Thomésének, milyen valami már rég tudottunk, sokadszor hallottunk az igazságára ráébredni. Még ha úgy és annyira az *Árnykislány* sem lehet személyes, ahogyan önkomentárjaiból sejthetően szerzője szerette volna, hisz a könyvben nem „Thomése” beszél: ha az írás nem is hozza létre a személymegkettőződést, az olvasás biztosan.

Balogh Tamás